

Csehák Kálmán

JOSIP BROZ TITO ÖSSZEGYÚJTOTT MŰVEI,
7. KÖTET

Már az előszóból megtudjuk, hogy ebben a kötetben Titónak az a „79 cikke, kiáltványa, utasítása, rendelete, dicsérete és közleménye” található meg, amely 1941 májusa és novembere között keletkezett. Tehát elsősztályú dokumentumokat olvashatunk arról, hogyan készítette elő Tito elvtárs és a Jugoszláv Kommunista Párt az össznépi ellenállást a megszállók és a hazaárulók ellen, és miként bontakozott ki a népfelszabadító mozgalom, majd a háború és szocialista forradalom, és hogyan terjedt ki Jugoszlávia minden vidékére. Ezekben a sorsdöntő napokban világlott ki teljes egészében annak a Komintern által hozott döntésnek történelmi jelentősége, amelyet Tito harcolt ki: nem oszlatták fel a Jugoszláv Kommunista Pártot, és nem zárták ki annak a lehetőségét, hogy a jugoszláv népek és nemzetiségek közössége életképessé és tartóssá váljék, mielőtt megtalálják a nemzeti kérdés helyes és teljes megoldásához vezető utat, és mindent el is követnek annak érdekében, hogy meg is valósuljon az.

A JKP álláspontja ebben a döntő fontosságú kérdésben világos volt, és ez adott erkölcsi erőt a pártnak nem csupán ahhoz, hogy ne ismerje el Jugoszlávia feldarabolásának a tényét, hanem ahhoz is, hogy a testvériség-egység jelszavával, nemzeti hovatartozására való tekintet nélkül, mindenkit haroba hívjon a megszállók és hazaárulók ellen. A kötetben közreadott dokumentumokból ki is világlik, hogy ez a folyamat miként ment végbe az ország minden egyes vidékén. De az is, hogy milyen nehézségek jelentkeztek pl. Horvátországban vagy Macedóniában és mást.

A kötetet az a május elsejei kiáltvány vezeti be, amelyet Tito a Jugoszláv Kommunista Párt Központi Bizottsága nevében írt Jugoszlávia munkásaihoz. Ebben a kiáltványban rámutatott az imperialista háború borzalmaira, az ország feldarabolásának igazi okaira, de egyben harcba is hívta a dolgozó népet:

„Mint ahogy eddig is a nép harcának első soraiban küzdött — áll a kiáltványban — a kommunista párt ezután is még állhatatosabban szer-

vezi és irányítja a nép harcát a megszállók és hazai szolgálk ellen, a nemzeti gyűlölet szítása ellen, Jugoszlávia népeinek és a Balkán valamennyi népének testvériségéért. A dolgozók kizsákmányolása ellen, a szebb és boldogabb jövőért.”

Világos beszéd: le kell rázni a nemzeti és az osztályelnyomást. Ezt a népfelszabadító harcot és szocialista forradalmat pedig egyedül a JKP vezetheti, mert a többi párt — a polgári pártok kivétel nélkül egyszer s mindenkorra eljátszották becsületüket vagy pedig széthullottak a katonai vereség nyomán. Hogy a JKP ezt meg is tehesse, tömöríteni kell sorait, meg kell szilárdítani és erősíteni a pártszervezeteket. Ennek mi-kéntjére ad utasítást Tito a kötetben szereplő második dokumentumban, amelyet közvetlenül a májusi tanácskozás után írhatott.

Ez a két dokumentum még Zágrábban keletkezett. A következő, amely május közepén íródott, már Belgrádban. Ebben a kiáltványban Tito a német és olasz katonákhoz intézi szavait. Nem mintha illúziói lennének, de mert tudta, hogy nem maradhat teljesen hatástalan egy olyan kiáltvány, amelyet a „Világ proletárjai, egyesüljetek!” jelszó vezet be, és amelyben ilyen kérdések és feleletek találhatóak:

„Német katonák!

Kikért harcoltok? — Egy marék nagytőkésért . . .”

Olasz katonák!

Hát ti kikért harcoltok? A Mussolini-Ciano családjáért és egy maréknyi elősködő nagytőkés érdekeiért . . .”

A legfőbb feladat azonban szilárdítani mind a kommunisták, mind a nép egységét. Ezért még májusban cikket ír „Miért tartozunk még a Jugoszláv Kommunista Párthoz” címmel, amelyben választ ad a frankistáknak (usztasáknak) arra a törekvésére, hogy szétzúzzák a jugoszláv népek testvériségét és egységét.

A történészek számára különösen jelentős „A Jugoszláviai helyzetről és eseményekről” szóló Kominternnek írt jelentése május végéről, mert ebben értékeli azokat a legfontosabb eseményeket, amelyek előkészítet-ték az áprilisi összeomlást, és képet fest a feldarabolt és megszállt országban uralkodó állapotokról. Hasonló okokból jelentős a következő dokumentum is, amely a *Proleter* 1941. március—április—május 3—4—5. számában jelent meg és a Zágrábban május elején megtartott közis-mert májusi tanácskozásról szól. Szó van benne a Jugoszlávia népeit ért tragédia okairól, a megszállók terrorjáról, az usztasák rémuralmáról és a JKP, valamint tagságának magatartásáról az áprilisi háború előtt és alatt. Tito, többek között, megállapítja benne:

„Pártunk számára a legutóbbi események egyik legjelentősebb sikere mindenképpen az, hogy a párt ép maradt, a nehéz órák ellenére is meg-őrízte kádereit . . . az egész felfordulásban és zűrzavarban valamennyi párt közül egyedül a miénk maradt töretlen, s csak a miénk folytatta munkáját.”

Tito már 1941. június 22-én, a Szovjetunió elleni német támadás nap-ján, Belgrádban összehívta a JKP KB és a Politikai Bizottság Belgrád-

ban tartózkodó tagjait, hogy mérlegeljék az előállt helyzetet. A JKP KB nevében kiáltvánnyal fordult Jugoszlávia munkásaihoz, parasztjaihoz és polgáraihoz:

„Ütött a sorsdöntő óra. Megkezdődött a harc a munkásosztály legfőbb ellensége ellen, az a harc, amelyet maguk a fasiszta fenevadak robbantottak ki a Szovjetunió ellen... A hős szovjet nép... harca... a mi harcunk is, kötelesek vagyunk minden erőnkkel, s ha kell, életünk odaadásával is támogatni” ezt a harcot.

A továbbiakban következnek azok a dokumentumok, amelyek segítségével nyomon követhetjük a népfelszabadító háború és a szocialista forradalom első néhány hónapjának minden fontosabb eseményét. Megtudjuk pl., hogyan és miért, milyen feladatokkal alakultak meg a népfelszabadító partizánosztályok, mikor, milyen feladatokkal és hogyan alakultak meg az első nagyobb mozgó katonai alakulatok — pl. az első proletárbrigád, és miért nem előbb, mint ahogyan annak eljött az ideje (lásd a Rade Končar és Vlado Popović elvtársaknak írt levelet a 120—124. old.), a népfelszabadító bizottságok alakulásának fontosságát és azok szerepét csakúgy, mint azt a küzdelmet, amelyet Tito Satorov nacionalizmusa ellen vívott az országban és a Kominternben. E küzdelem kimenetele ma már köztudott. Satorovnak nem sikerült elszakítania a macedóniai tartományi pártszervezetet a Jugoszláv Kommunista Párttól, hogy a Bolgár Munkáspárthoz csatolja. Ezt követően Macedóniában is általánossá vált a népfelkelés. Első kézből értesülünk arról is, milyen erőfeszítéseket tett Tito elvtárs és a JKP, hogy Draža Mihailovićot és csetnikeit megnyerje a népfelszabadító háború ügyének, s azt is, hogyan támadták a csetnikek hátba az Užicei Köztársaságot.

Ezeknek a dokumentumoknak van egy nagyon szembetűnő közös vonásuk. Mentések minden szóvirágtól. De közérthetőek, határozott hangvételűek, mozgósító erejűek. Olvasásuk közben nem csupán a nagy forradalmár, hadvezér és államférfi alakja rajzolódik ki előttünk, hanem a mélyen érző ember egész lényé is, aki együttérez népével, harcostársaival és nagy emberi szeretettel viszonyul minden harcshoz. Ugyanakkor, épp olyan hévvel gyűlöli az ellenséget és ostorozza a megszállók és hazárulók gaztetteit.

Egyszerű, meleg emberi hangon tudatja pl. Svetozar Vukmanović Tempóval, hogy hogyan halt hősi halált Pap Pál, aki kivégzésekor a hozzálépő lelkésznek keményen odamondta: „Eredj a Mussolinidhoz és mondd el neki, hogyan halnak meg a kommunisták!”

Humora sem öncélú, mint ahogyan az a Rade Končarnak írt leveléből is kitűnik. Ebben a levélben a stolicei tanácskozáásra hívja Končart, utasításokat is ad neki, s többek között a közlekedés nehézségeire is felhívja a figyelmét: „A közlekedést máris olyannyira sikerült megrogálnunk, hogy most aztán mi magunk sem utazhatunk...” — írja.

Másrészt ellentmondást nem tűrően határozott és kemény, amikor intézkedik, nehogy a testvérháborút szorgalmazó usztasák és csetnikek gaztetteire hasonló megtorlásokkal válaszoljanak a partizánok:

„A legutóbbi eseményekkel kapcsolatban, amelyek során a katonai csetnikalakulatok fegyveres erővel léptek fel partizánjaink ellen... elrendelem

1. Halálbüntetés terhe alatt tilos a gaztettekre hasonló ellenintézkedésekkel válaszolni. Ilyesmi a partizánok soraiban megengedhetetlen;

a) tilos a foglyul ejtett ellenség sanyargatása, bántalmazása és vele szemben bármiféle személyes gyűlölet kinyilvánítása;

b) abszolút tilos a fegyveres küzdelem térségében a lakosság sanyargatása vagy bántalmazása, még ha nem rokonszenvez is velünk.” — áll az 1941. november 8-án, a harcállásponton kiadott parancsában.

A parancs megindoklása is világos és félreérthetetlen:

„Katonai partizánegységeink mindenkinél szigorúbban tartásuk tisztelőben a hadviselés szabályait, nehogy folt essék Jugoszlávia hősi partizánosztágainak zászlaján.”

A kötetet az az okmány zárja, amelyben értesíti a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságát Draža Mihailović és csetnikeinek árulásáról, és követeli, hogy a Moszkvai Rádió a tényeknek megfelelően tájékoztassa hallgatóit és a partizánok harci sikereit, ne írja ennek az árulónak a javára. Josip Kopiničhoz, a Komintern zágrábi híradó központjának vezetőjéhez intézett levelében így ír:

„Ezt a táviratot minél előbb add le a Kominternek, mert a Moszkvai Rádió képtelen badarságot közölt Draža Mihailovićról. Az az alak csetnikek, csendőrök és mindenféle sehonnai bitangok parancsnoka, mi már egy hónapja ádáz harcot vívunk vele...”

Mi csak London miatt álltunk el Draža Mihailović teljes likvidálásától, de most már alig tudjuk továbbra is féken tartani partizánjainkat. Jelentsd a Kominternek, hogy szüntesse be a Londoni Rádió badarságainak közlését.”

Radomir Vujošević, a kutatás irányítója, aki a kötetet sajtó alá rendezte, jegyzetekkel ellátta, az időrendi és egyéb mutatókat összeállította, alapos munkát végzett. Nem volt könnyű összegyűjteni Tito elvtárs írásait. Már csak azért sem, mert a körülmények továbbra is megkövetelték a konspirációt. Ezért Tito a kötetben található írásait fedőnevekkel, vagy kezdőbetűkkel írta alá, vagy alá sem írta. Legtöbbször a következő neveket, illetve kezdőbetűket használta: Valter, Stari, Tito, T. T., T. G., Z. G., és T. Néhány írásáról csak az ő segítségével lehetett minden kétséget kizárva megállapítani, hogy tőle származnak. 1977 nyarán hitelesítette is a kötetben közzétett munkák szerzőségét.

Az előszó, a jegyzetek (összesen 467 jegyzet van), az időrendi mutatók, a névmutatók és a földrajzi nevek mutatója mindenki számára megkönnyíti a kötet használatát, a közölt dokumentumok jobb és teljesebb megértését.

Dicséretet érdemelnek azok is, akik a kötetet magyarra fordították, azokkal egyetemben, akik a magyar nyelvű kiadáson munkálkodtak.